

اولین همایش ملی پدافند غیرعامل در حوزه دریای خزر آبان ماه ۱۳۹۵، دانشگاه گیلان

نقش مدیریت دانش در ارتقای بنیه دفاعی کشور با تاکید بر مستند سازی تجربیات سایر کشورها در حوزه پدافند غیر عامل

فرهاد کیانی فلاورجانی

عضو اتاق فکر شورای پدافند غیر عامل استانداری هرمزگان - دانشگاه صنعتی مالک اشتر -
مجتمع دانشگاهی مواد و فناوری های ساخت پژوهشکده هرمزگان

Aerospace_۶۲@yahoo.com

خلاصه

پدافند غیر عامل بستر سازی فرهنگی برای مقابله با دشمن و دفاع در مقابل هرگونه تجاوز و آماده سازی روانی جامعه برای ناکام سازی دشمن در تهاجم به کشور است. پدافند غیر عامل در واقع تعمیم سیاست های دفاعی در حوزه های غیر نظامی با استفاده از راهکارهای غیر نظامی است، معادل فارسی کلمه پدافند غیر عامل را دفاع بدون سلاح می توان نامید و در تعریف آن می توان گفت: مجموعه اقداماتی که موجب کاهش آسیب پذیری و افزایش پایداری در برابر تهدیدات خارجی می شود. در کشور ما با وجود موقعیت خاص از نظر ژئوپولوتیک، دارا بودن ثروتهای عظیم نفت و گاز، نظام ضد استکبار و ورود به عرصه های فناوری نوین و تهدیدات استکبار جهانی، به موضوع پدافند غیر عامل توجه چندانی نشد و حتی داغ سالهای دفاع مقدس نیز در ایجاد هوشیاری لازم برای کاهش آسیب پذیری ها و توجه به محور پایداری توسعه از نظر امنیت و دفاع، نقش قابل قبولی ایفا نمود. انسان های اولیه برای در امان ماندن از تهاجم حیوانات وحشی و دیگر دشمنان خود و همچنین برای کاستن از نگرانی های خود به غارها، بالای درختان و دیگر پناهگاه های طبیعی پناه بردند. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه های مستحکم برای پیشگیری از حملات غافلگیرانه دشمن در تمام نقاط جهان امری رایج بود.

کلمات کلیدی: پدافند غیر عامل، سایر کشورها، کاهش خسارات، اقدامات بین المللی

مقدمه

این هر کشوری بنا به موقعیت استراتژیک، اقتصادی و سیاسی خود دارای دوستان و دشمنان فراوانی است که باید خود را برای هر نوع دفاعی آماده کند. پدافند غیر عامل به کارگیری یک سلسله استراتژی ها و راه کارهای اجرایی است که بدون بهره برداری از تجهیزات نظامی هم در زمان صلح و هم در زمان جنگ برای دفاع همراه با سیستم های سخت افزاری می تواند کمک کند که آسیب پذیری خود را در عرصه های مختلف کاهش دهیم. شناخت تهدیدات دشمن یکی از ضروریاتی است که وجود دارد ساختارهایی که در منطقه ما ایجاد شده یکی از دلایلی است که ضرورت پرداختن به پدافند غیر عامل را برای ما غیر قابل انکار می کند. تهدیدات دشمن امروز حالت مستقیم پیدا کرده است استقرار پایگاه های دشمن در عراق و افغانستان و تهدیدات به لحاظ ساختاری تبدیل به یک کار دائمی شده است. تهدیدات دائمی یکی از ضروریاتی است که انگیزه قوی برای ما ایجاد می کند که به شکل علمی و عملی به مسأله پدافند غیر عامل بپردازیم. مقوله امنیت مقوله چندوجهی است و فقط به امنیت دفاعی خلاصه نمی شود. امنیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی حتی تکنولوژی و صنعت از جمله مقولاتی است که در امنیت قابل طرح و قابل مطالعه و پیگیری است. اگر بخواهیم به این مسائل دست پیدا کنیم و امنیت را در شکل کامل آن و به شکل تام پیگیری کنیم می توان بحث پدافند غیر عامل را با آن پیوند زد. پدافند غیر عامل به معنای دفاع در برابر تهاجم بدون استفاده از سلاح و درگیری مستقیم سابقه ای بس طولانی به قدمت خلقت انسان در تاریخ بشر دارد. امروزه اجرای

الزامات و اقدامات دفاع غیرعامل برای مقابله با تهاجمات دشمن و تقلیل خسارات ناشی از تهدیدات دشمن، موضوعی بنیادی است که وسعت و گستره آن تمامی کشور و به خصوص زیرساخت‌های کلیدی، مراکز حیاتی، حساس و مهم و... را در برمی‌گیرد. در این مقاله سعی شده است با استفاده از روش کتابخانه‌ای - اسنادی الگوها و روش‌های قابل پیاده سازی در مهندسی پدافند غیرعامل برای کاهش آسیب پذیری در مقابل تهدیدات نظامی بررسی شود.

تاریخچه پدافند غیر عامل در کشور

قبل از انقلاب سازمانی با عنوان سازمان دفاع غیرنظامی وجود داشت که سه دسته ماموریت را برعهده این سازمان بود؛ ماموریت اول این سازمان، هدایت، کنترل و پشتیبانی از مردم حین حوادث و بلایای طبیعی است. ماموریت دوم کمک امداد و نجات در حوادث و دسته سوم کاهش آسیب‌پذیری‌های کشور در برابر تهدیدات خارجی بوده است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، این سازمان منحل شد و ماموریت‌های آن به بسیج واگذار گردید.

بعد از انقلاب این سه دسته ماموریت بین گروه‌ها و سازمان‌های مختلف دست به دست شد. در مقطعی به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی واگذار شد. بعد از دو سال نتوانست کاری انجام دهد، به همین دلیل موضوع به شورای عالی امنیت ملی محول شد. در مرحله بعد با فرمان مقام معظم رهبری این وظیفه به ارتش واگذار شد. سپس کار به قرارگاه پدافند هوایی کشور و سازمانی که وظیفه پوشش هوایی کشور را دارد، واگذار شد. در نتیجه بر اساس فرمان رهبری کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور تشکیل شد. سازمان پدافند غیرعامل کشور، عمده هدف کلانی که دنبال می‌کند، کاهش آسیب‌پذیری زیر ساخت‌های کشور در برابر تهدیدات خارجی و افزایش پایداری ملی و در واقع تولید بازدارندگی برای کشور است.

- تاریخچه و بررسی سوابق جهانی

موضوع پدافند غیرعامل در جهان از قدمتی به اندازه تاریخ زندگی انسان برخوردار است. انسان‌های اولیه برای در امان ماندن از تهاجم حیوانات وحشی و دیگر دشمنان خود و همچنین کاستن از نگرانی‌های خود به غارها، بالای درختان و دیگر مامن‌های طبیعی پناه می‌بردند. با شکل‌گیری تمدن‌های اولیه در جهان که با وقوع پدافند غیرعامل جنگ همراه بود، انسان‌ها اصول اولیه پدافند غیرعامل را به صورت جوشن و سپر برای حفاظت انفرادی و برج و بارو و قلاع محکم و مرتفع برای تامین امنیت گروهی به صورت گسترده‌ای رواج دادند. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه‌های مستحکم باری پیشگیری از حملات غافلگیرانه دشمن در تمام جهان امری رایج بود. موضوع پدافند غیرعامل و بهره‌گیری از منافع آن تنها زائیده عقل انسان نبود و خداوند بزرگ که مخزن تمام علوم نزد اوست در آیه ۸۰ از سوره مبارکه انبیاء می‌فرماید:

« وَ عَلَّمَنَا صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ »

وما به او (حضرت داود علیه السلام) ساخت زره را تعلیم نمودیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد، پس آیا از شکر گزارانید؟ در جریان هجرت پیامبر عظیم‌الشان اسلام نیز خداوند متعال با استفاده از شکردهای اختفاء و فریب که از اصول پدافند غیرعامل است، مانع از دسترسی کفار قریش به ایشان گردید. استفاده از عوارض طبیعی برای جلوگیری از دسترسی دشمن نیز یکی از اصول پدافند غیرعامل است همواره مورد نظر بوده و حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) در نامه ۱۲ نهج البلاغه می‌فرماید:

« آنگاه که در میدان جنگ در مقابل دشمن قرار گرفتید می‌باید قرارگاه شما در دامنه کوه‌ها و تپه‌ها و یا در کنار رودها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگهبانی کند.»

در صدر اسلام نیز با تکیه بر این اصول، غزوه احد با اتکا بر ارتفاعات و گماشتن نگهبانان در نقاط نفوذ و غزوه خندق با کندن گودال پیرامون مدینه طرح‌ریزی شد.

پس از اختراع باروت و توسعه استفاده از آن در ساخت جنگ افزار و ساختن سلاح‌هایی با پرتاب منحنی، موضوع پدافند غیرعامل نیز به تدریج ضمن اتکا به اصول خود، تغییر یافت. در خلال جنگ‌های ناحیه‌ای و پس از جنگ جهانی اول آسیب‌های ناشی از جنگ و تخریب شهرها و کارخانه‌ها به موضوع پدافند غیرعامل اهمیت ویژه‌ای داد.

- بررسی جهانی

در جنگ جهانی دوم که استفاده از هواپیما و بمبارن شهرها و مراکز صنعتی و سرمایه‌گذاری و پس از آن استفاده از موشک توسط آلمان نازی شروع شد خسارت‌های ناشی از جنگ و به خصوص آسیب‌هایی که به مردم و بخش‌های غیرنظامی وارد شد نسبت به جنگ جهانی اول سیر صعودی داشت و این موضوع باعث شد تا کشورها به پدافند غیرعامل اهمیت مضاعفی بدهند. در کنار کشورهایی مانند آمریکا، شوروی سابق، آلمان، فرانسه، انگلستان و کانادا حتی کشورهایی مانند سوئیس که در طول هر دو جنگ جهانی بی‌طرفی خود را حفظ کرده بود با شتاب فزاینده‌ای به پدافند غیرعامل روی آوردند.

۱- ارتش نازی برای ساخت بمب افکن و موشک های ۷۲ که برای اولین بار در هشتم سپتامبر ۱۹۴۴ در میان بهت و حیرت جهانی لندن را هدف قرار داد، از پناهگاه های مستحکم و تونل های ایجاد شده در دل کوه ها به صورت گسترده ای استفاده می نمود و ساختمان های نظامی و اداری را با مستحکم ترین مصالح و با طرح های معماری ویژه ای که اصول پدافند غیرعامل در آن به خوبی رعایت شده بود بنا می نمود. پس از پایان جنگ جهانی دوم و محدودیت های اعمال شده به آلمان که ساخت انواعی از سلاح و مهمات را شامل می شد، دولت آلمان توسعه پدافند غیرعامل را در راستای سیاست تنش زدایی در دستور کار خود قرار داد و اعلام نمود روش های پدافند غیرعامل از آنجا که نقشی در تهدید و خسارت ندارند با سیاست تنش زدایی هم راستا می باشند و از سوی دیگر کشورهایی که در امر دفاع ضعیف باشند همواره تمایل دیگر کشورها را برای تصاحب منافع خود برمی انگیزد که در این صورت سیاست تنش زدایی دچار مخاطره می شود. توسعه پدافند غیرعامل در آلمان باعث گردید تا علاوه بر سازمان های دولتی، شرکت ها و مؤسسات غیر دولتی نیز به صورت داوطلبانه و افتخاری در این زمینه با دولت همکاری نمایند. بسیاری از تاسیسات و ساختمان های این کشور به صورت دو منظوره احداث می شود و علاوه بر کاربری متفاوت در شرایط عادی، در شرایط بحران به پناهگاه تبدیل می شود که از جمله این مراکز می توان به خطوط راه آهن زیرزمینی، ایستگاه های مترو و پارکینگ های بزرگ ساختمان ها اشاره کرد. در این پناهگاه ها تمام تمهیدات لازم برای تامین نیازهای ضروری مردم به کار گرفته شده است و در زمان کوتاهی با سازماندهی و تمرین هایی که از قبل انجام می شود پناهگاه برای استفاده عموم آماده می گردد. مردم و شرکت های ملی و خصوصی در صورت رعایت استانداردهای دفاع غیر عامل از دولت کمک مالی دریافت می نمایند و ساخت پناهگاه در مدارس، دانشگاه ها و مراکز مشابه الزامی است.

۲- در شوروی سابق سازمان دفاع غیرعامل در اواسط سال ۱۹۶۰ میلادی تاسیس گردید و به سرعت توسعه یافت و از سال ۱۹۶۶ با تحولی بزرگ تجدید سازمان گردید و سپهبد آلتونین از سوی لئونید برژنف به عنوان رئیس سازمان دفاع غیرعامل منصوب گردید و ساخت پناهگاه های ضد هسته ای و دو منظوره کردن بسیاری از تاسیسات مانند ایستگاه ها و معابر مترو و پارکینگ های زیرزمینی از همان زمان در دستور کار قرار گرفت و با ساخت استحکامات ایمن و زره های مقاوم در مقابل انواع بمب و موشک توسعه یافت. اگر چه اقدامات شوروی در زمینه پدافند غیرعامل بسیار گسترده تر از این موارد است لیکن حفظ اطلاعات از طرف آنها باعث شده است که اخبار ناشی از اقدامات به صورت گسترده منتشر نشود.

۳- در آمریکا پس از گذشت بحران های برلین و کوبا در سال ۱۹۶۳، موضوع ساخت پناهگاه های خانگی و دسته جمعی مطرح شد و پس از سازمان های کوچک و فرعی که در این خصوص فعالیت می نمودند در سال ۱۹۷۹ مدیریت امور اضطراری دولت مرکزی (فما) برای مدیریت به هنگام شرایط اضطراری از جمله پیامدهای ناشی از حملات هسته ای به شهرهای امریکا تشکیل گردید و نواحی دهگانه خود را در سرتاسر آمریکا تاسیس نمود. هدف این سازمان «اطمینان از حیات و حفظ بقا» مطرح گردید و پس از مدتی بیش از ۴۰۰۰ مرکز محلی و ایالتی به منظور برعهده گرفتن از حفاظت در مقابل حملات احتمالی ایجاد شد. این در حالی بود که اقدامات پدافند غیرعامل در آمریکا قبل از تشکیل این سازمان شروع شده بود و پناهگاه های ضد هسته ای متعدد برای حفاظت از مردم احداث شد. توسعه پدافند غیرعامل در آمریکا به گونه ای بود که مرد دفاع غیرعامل آمریکا به نام یوجین بی وینگر برنده جایزه صلح نوبل شد و در ژانویه ۱۹۸۱ با انتخاب ریگان به عنوان رئیس جمهور آمریکا، برنامه وی در بیان استراتژی قدرت ملی به دفاع غیرعامل توجه ویژه ای معطوف داشت و عقب ماندگی های برنامه دفاع غیرعامل مورد اصلاح قرار گرفت و توسعه بیشتری یافت.

۴- در کشور کانادا هم به موضوع پدافند غیرعامل توجه خاصی مبذول گردیده است و دولت مرکزی وظیفه دارد در این مورد به تدوین اصول و سازماندهی تنظیم همکاری دولت و نیروهای مسلح، آموزش مسئولان و مردم، استفاده از همیاری در تدوین برنامه های آموزش محلی، گسترش برنامه های تحقیقاتی و نمونه سازی از طرح ها اقدام نماید. از سال ۱۹۵۴ و پس از انتشار نتایج آزمایش های مگانتی هسته ای آمریکا، کشور کانادا عکس العمل به موقع خود را با ایجاد سازمان دفاع غیرعامل نشان داد و از سال ۱۹۵۹ به منظور تامین بیشترین هماهنگی در امور دفاع غیرنظامی، سازمان های دفاع غیرعامل و اقدامات اضطراری را ادغام نمود که از مهم ترین وظایف این سازمان جدید، تنظیم نظم و امنیت به منظور حفظ حاکمیت و تداوم خدمات دولتی است.

۵- دولت سوئیس نیز با وجود سیاست بی طرفی در طول دو جنگ جهانی و به رغم اینکه از نظر موقعیت های ژئوپلیتیک و دارا بودن معادن زیرزمینی دارای وضعیت حساسیت آفرینی نیست، پدافند غیرعامل را در این کشور به صورت جدی مورد پیگیری قرار داد و بخشی از فضای اطمینان بخش حاکم بر این کشور را می توان ناشی از اجرای این سیاست دانست. سازمان دفاع غیرعامل سوئیس به ساخت پناهگاه های مقاوم در مقابل انفجارات اتمی به طور گسترده ای توجه کرد و برای اقامت مردم تمامی امکانات از قبیل آب، غذا، دارو و سایر مایحتاج را به صورتی که قبل از فاسد شدن تعویض می گردند پیش بینی کرد.

۶- در کشور یوگسلاوی سابق هم به این موضوع توجه جدی معطوف گردید و در برنامه ریزی ها علاوه بر احداث ابنیه، ایجاد مراکز به صورت دو منظوره و آموزش و تمرین مردم، به اصولی مانند پراکندگی، کوچک سازی و فریب توجه شد به نحوی که در طول جنگ ۱۹۹۹ نیروهای مسلح کشورهای عضو ناتو با وجود بمباران گسترده نتوانستند خسارات عمده ای به تاسیسات این کشور وارد نمایند.

۷- از کشورهای همسایه نیز کشور پاکستان به این موضوع علاقه مندی خاصی نشان داده است و ضمن ایجاد سازمانی برای این امر به موضوع آموزش عمومی مردم توجه نموده است به طوری که جزوات آموزشی با متون ساده و روان در مورد نحوه ی مقابله با انفجارات هسته ای و دیگر تهدیدها در بین مردم و مراکز آموزش انتشار یافته است.

۸- در کشور کره شمالی هم که با تهدید آمریکا روبرو است پدافند غیرعامل به صورت گسترده ای مورد استفاده قرار می گیرد، معابر مترو و ایستگاه های زیرزمینی شهر پیونگ یانگ در عمق ۹۰ تا ۱۰۵ متری زمین احداث شده اند، بسیاری از کارخانجات صنایع نظامی در تونل های بزرگ استقرار یافته اند و هواپیماهای نظامی پس از فرود می توانند در تونل های حفر شده مخفی شوند.

دفاع غیرعامل در ایران

سرزمین گسترده ایران باستان به علت وضع جغرافیایی که میان دو جلگه آباد بین النهرین و پنجاب سند قرار گرفته بود، همچون پلی بوده که طوایف مهاجم به طرف شرق یا غرب، مجبور می شده اند از آن عبور کنند. وضعیت جغرافیایی و محیط ناامن، ایرانیان را وادار نمود تا به منظور در امان بودن از حمله متجاوزین، خانه های مسکونی خود را به شکل دژ کوچکی بسازند، بنابراین به هر گوشه این سرزمین نگاه کنید، قلعه، برج و بارو، ارگ، کهندژ، دربند، خندق و دروازه از ناامنی محیط زندگی و توجه و تدبیر آگاهانه ایرانیان به ملاحظات دفاعی و امنیتی حمایت دارد. ساخت بناهای گروهی حصاردار در ایران با طرح ها و نقشه های گوناگون از سه هزار سال پیش ساخته شده است. قلعه بلوار آباد در شهرستان خوی، حصار ستیل در کاشان، قلعه حسنلو در ارومیه، تورنگ در گرگان، تبه حصار دامغان، نوشیجان تبه بین همدان و ملایر و ...

سازمان بین المللی پدافند غیرعامل (ICDO)

در سال ۱۹۳۱ رئیس قسمت پزشکی ارتش فرانسه " ژرژ سنت پل " در پاریس فرانسه، انجمن لیوکس ژنو (Lieux de Geneve Association) را بنا نهاد. (Genève Lieux de) یا مناطق ژنو، به معنای مناطق بیطرف و یا شهرهای امن است که برخی از دسته ها و جمعیت های غیر نظامی می توانند در طول زمان جنگ بدان پناه ببرند. به ویژه آنچه که او مد نظر داشت مکانی برای محافظت از زنان، کودکان، سالمندان و افراد بیمار بود. ایده بنیان گذاری "مناطق ژنو" موجب شد تا همه کشورها، چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، مناطق یا محلات مشخصی را بعنوان نقاط ایمن در نظر بگیرند. این مناطق توسط توافق نامه های دو جانبه بین المللی، بعنوان مناطق ایمن به رسمیت شناخته می شود. این برنامه برای اولین بار در سال ۱۹۲۹ توسط ژرژ سنت پل در نشریه پزشکی ارائه شد و سپس این موضوع در مقالات، روزنامه ها و کنفرانس های متعدد مورد بحث و توسعه قرار گرفت. بعدها، در سال ۱۹۳۵، تحت تاثیر ابتکار " انجمن مناطق ژنو "، مجلس فرانسه به اتفاق آراء قطعنامه ای را تصویب نمود که در آن از جامعه ملل دعوت می شد تا به مطالعه این موضوع بپردازند و شرایط لازم را همانند موافقتنامه هایی که برای لیگ برتر فوتبال بین کشورها مصوب شده است، در کشورشان ایجاد کنند. در واقع محلات یا نواحی ای احداث شود که در صورت بروز جنگ های مسلحانه از همه نظر ایمن بوده و از آنجا برای اهداف نظامی و جنگی استفاده نشود. ژرژ سنت پل، رئیس قسمت پزشکی ارتش فرانسه در سال ۱۹۳۷ درگذشت و در همان سال بنا به درخواست وی انجمن پاریس به ژنو منتقل شد و تبدیل به " انجمن بین المللی حفاظت از جمعیت غیرنظامی و ابنیه تاریخی در زمان جنگ " گشت. با درگذشت ژرژ سنت پل، " جورج جنویس هانری " یکی از وفادارترین همکاران و دوستان خود را به عنوان دبیر کل از دست داد. ابتکار وی باعث شد تا مناطق ژنو در جنگ های مختلف از جمله در جنگ داخلی میان شورشیان اسپانیا در سال ۱۹۳۶، مادرید و بلبائو و در مناقشه بین چین و ژاپن در سال ۱۹۳۷، شهرهای شانگهای و نانکینگ بعنوان مناطق امن برای نگهداری غیر نظامیان در نظر گرفته شود. اگر چه تجارب تا آن زمان بسیار محدود بود اما ایده در نظر گرفتن مناطق ایمن، با شرایط مشخص در بسیاری از نقاط جهان قابل اجرا می باشد. در طول جنگ جهانی دوم، هیچ گونه توافقی بین شورشیان به عمل نیامد، اما دست کم اهمیت این موضوع ثابت کرد که مناطق ایمن می تواند منافع فراوانی را برای همه به همراه داشته باشد. ژرژ سنت پل بارها و بارها در مقالات و کنفرانس های مختلف این موضوع را تکرار کرد که " قبل از جنگ، قبل از شروع خصومت، بایستی اعلام شود که لازم است تا مناطقی در نظر گرفته شود که مبارزان و جمعیت های مختلف در آن آرام گیرند، زمانی که جنگ و حملات خشونت بار آغاز گردید، دیگر خیلی دیر شده است." چون بنیان گذار انجمن مناطق ژنو برای حمایت اساسی از غیرنظامیان تاکید کرده بود، لذا این ایده از آن زمان به بعد توسط جانشینان او نیز در همه زمینه های مربوط به حفاظت از غیرنظامیان دنبال گردید. در سال ۱۹۴۷، جورج هنری عنوان پایه گذار مبحث مهم "تلفیق جنگ و حفاظت از غیرنظامیان" را به خود اختصاص داد که مرجع این کار به شرح ذیل تشریح شده است. این مبحث به وسیله دبیر خانه عمومی مناطق ژنو در مناطق پیمان " انجمن بین المللی برای حفاظت از جمعیت غیرنظامیان و ابنیه تاریخی در زمان جنگ و یا مناقشات مسلحانه " منتشر شده است. بعد از آن یک قطعنامه عملی با نظر حداکثری افراد به تصویب رسید و مطابق با اهداف سنت پل فعالیت های پیگیری شده و در پیش نویس اولیه کنوانسیون بین المللی نواحی ایمن مناطق ژنو مطرح و منظور گردید. ایده ها و اصول توسعه یافته در این قطعنامه الهام بخشی گردید برای تهیه پیش نویس متون ارائه شده به کنفرانس دیپلماتیک ژنو که در ماه

های مه و اوت سال ۱۹۴۹ میلادی برگزار شد و به تجدید نظر سه کنوانسیون ژنو و گرویدن به کنوانسیون چهارم گردید و در آنها صراحتاً حمایت از افراد غیر نظامی در زمان جنگ تأکید گردید. در حالی که پیش نویس کنوانسیون مناطق ژنو در ترکیب با حفاظت از آثار تاریخی و هنری شهرها و کشورها توسعه یافت و بر بهره مندی از آثار تاریخی به عنوان پناه گاهی برای حفاظت از نیروهای نظامی زخمی و بیمار و برخی از دسته های غیر نظامی مانند زنان، کودکان، بیماران، افراد مسن و معلول اشاره شد. کنفرانس ژنو خود به دو پیش نویس مجزا تقسیم گردید. از یک طرف وجود مناطق امدادی و بیمارستانی برای نیروهای مسلح زخمی و بیمار (ماده ۲۳ از کنوانسیون یکم) که مصونیت و حفاظت از این مناطق را توسط علامت صلیب سرخ تصویب نمود و از سوی دیگر، بیمارستان ها و مناطق ایمنی مورد نیاز افراد مجروح، بیمار، مسن، معلول و کودکان زیر پانزده سال، به ویژه مادران و کودکان زیر هفت سال را در قالب سازمان مقابله با آثار جنگ مطرح نمود (ماده ۱۴ از کنوانسیون چهارم). این مناطق ایمنی خود را توسط علامت جدیدی متشکل از خط های قرمز رنگ مایل تأمین می کنند. این دو خط مایل سرخ رنگ نشان از مناطق تحت حمایت ژنو دارد. در سال ۱۹۵۱، با گذشت بیست سال پس از پایه گذاری انجمن مناطق ژنو، در جهان برای دستیابی به اهداف پایه گذار انجمن تلاش های وافر و عمل آمده است. در حال حاضر در زمان صلح، پناهگاه هایی برای مردم غیر نظامی ساخته می شود که این پناهگاه ها به عنوان مناطق ژنو، مناطق ایمن شناخته شده است که نیروهای شورشی و مهاجم به موجب احترام به حقوق بشر دوستانه حق حمله به آن را ندارند و این مسأله به صراحت در معاهده ژنو ۱۲ آگوست سال ۱۹۴۹ میلادی بیان شده است. بعد از این تاریخ دبیرخانه عمومی مناطق ژنو خود را برای تحقیق و مطالعه بیشتر در مورد آماده سازی مناطق ایمنی برای آینده مشغول نمود.

کنفرانس های بین المللی دفاع غیرنظامی در راستای ساماندهی امور مربوط به پدافند غیرعامل

به این منظور برنامه هایی برای تخلیه و انتقال افراد غیرنظامی به نواحی امن تعیین شده، با همکاری متصدیان امور شهری در شهرهای مختلف اروپا اجرا گردید. همچنین در طی این فرآیند مشخص گردید که تبادل نظر در بین مدیران برنامه ریزی پدافند غیرعامل بسیار مفید و ضروری می باشد. برای این منظور در سال ۱۹۵۴ یک کنفرانس بین المللی در برلین برگزار شد و هدف آن، بحث و بررسی درباره به رسمیت شناختن نواحی بیطرف و تعیین شهرهای ایمن برای حمایت از مردم غیر نظامی در زمان جنگ بود. در تاریخچه سازمان بین المللی پدافند غیرعامل نشست مذکور بعنوان اولین کنفرانس جهانی پدافند غیرعامل (دفاع غیرنظامی) مشهور شده است. پس از قطع نامه های تصویب شده توسط نمایندگان برلین، سازمان بین المللی پدافند غیرعامل تلاش کرد تا موضوع آماده سازی اماکن پناهگاهی ایمن را به سایر کشورها نیز گسترش داده و با نهادها و سازمان های حمایت غیر نظامی ملی آن کشورها، که با وجود تهدید های موجود شکل گرفته است، همکاری بیشتری داشته باشد. در ماه جولای سال ۱۹۵۶ اولین بولتن آموزشی مناطق ژنو با عنوان "حمایت غیر نظامی" منتشر شد و و این موضوع نشان دهنده پیشرفت انجمن مناطق ژنو بود و در آن اینگونه ادعا شده بود که "شروع فعالیت عمومی بوسیله انجمن مناطق ژنو بمنظور حمایت از کودکان، مادران و افراد سالخورده و ناتوان در هنگام جنگ همزمان با توسعه نهادهای مدنی دفاع ملی می باشد. مناطق ژنو تلاش هایش را در اداره کردن تخلیه افراد غیر نظامی به مکانهای پناهگاهی و مناطق معروف به مناطق ژنو ادامه می دهد و طرحهای توسعه ای برای این اماکن را انجام می دهد و اقدامات حمایتی غیر نظامیان را در سطح بین المللی ترویج می کند. بنابراین انجمن مناطق ژنو به عنوان سازمان بین المللی بین نهادهای حمایت غیر نظامیان ملی در تمام کشورها نقش اساسی ایفا می نماید." دومین کنفرانس نهادهای بین المللی حمایت از غیر نظامیان در سال ۱۹۵۷ با عنوان کنفرانس بین المللی پدافند غیرعامل در فلورانس تشکیل گردید. در طی این همایش نمایندگان کشورهای وظیفه توسعه همه جانبه فعالیت های مربوط به حمایت از افراد و محیط اطرافش را به یک ارگان بین المللی ویژه مرتبط با حمایت غیر نظامیان محول نمودند. در واقع طی این فرآیند مناطق ژنو تبدیل به سازمان بین المللی پدافند غیرعامل شد. در ژانویه ۱۹۵۸ میلادی انجمن بین المللی مناطق ژنو یک گروه خصوصی بود که تبدیل به یک سازمان بین المللی پدافند غیرعامل شد. با تغییر اساسنامه در انجمن، طبق اساسنامه جدید عضویت در سازمان برای تک افراد و همچنین به بنگاه ها از قبیل انجمن ها و اجتماعات یا حتی دولتها مجاز شمرده می شد. اهداف سازمان بین المللی پدافند غیرعامل گسترش یافت و هنگامی که رسیدگی به مناطق امن را دنبال می کرد بعنوان مسؤول برقراری ارتباط بین سازمان های حفاظت غیر نظامیان در سطوح ملی در کشورها و مسئول مطالعات و تحقیقات بر روی موضوعات مختلف حفاظت و حمایت از مردم در حوزه پیشگیری فاجعه، آمادگی و مداخله در هنگام جنگ تعیین گردید. بر اساس اساسنامه جدید در ماه می سال ۱۹۵۸ میلادی سومین کنفرانس جهانی پدافند غیرعامل را در ژنو برگزار کرد. برنامه کاری و محورهای این کنفرانس شامل موارد ذیل بود:

- رادیو اکتیو در اتمسفر
- عدم تمرکز، تخلیه و پناه دادن مردم در زمان جنگ
- موقعیت بین المللی پرستل سازمان پدافند غیرعامل
- حفاظت از اموال فرهنگی و تاریخی

در مقایسه با نگرانی‌های آن زمان، می‌توان بیان کرد که در حال حاضر آزمایش‌های هسته‌ای اخیر در فضا ممنوع شده است و پناهگاه‌های اتمی در بسیاری از کشورها گسترش یافته است. پس از آن پرسنل سازمان پدافند غیرعامل در جایگاه بین‌المللی بهتری قرار گرفته و طبق توافق نامه‌های بین‌المللی، مصوب گردید که از حقوق انسانی و دارایی‌های فرهنگی در کشورهای مختلف حفاظت بعمل آید. از ابتدای سال ۱۹۶۰، سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل اهداف خود را بطور قابل ملاحظه‌ای تغییر داد. بدین طریق که هدفش در زمان جنگ حمایت از مردم و در زمان صلح تمرکزش بر روی حل مشکل و بلایای طبیعی و فنی باشد. در سال ۱۹۶۶ در موناکو بدنبال دومین کنفرانس بین‌المللی حفاظت رادیولوژیکی، نمایندگان کشورهای عضو سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل در مجلس موسسان آن متن اساس نامه موجود که بر یک سازمان بین دولتی تاکید می‌کرد را پذیرفتند. این اساس نامه در حقیقت یک کنوانسیون بین‌المللی لازم‌الاجرا برای کشورهای عضو بوده و بنابراین همه کشورهای از طریق امضای آن، موافقت خود را با آن اعلام نمودند. در مقدمه اساس نامه هدف تعریف شده سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل بدین شرح بیان شده است: "برای توسعه اهداف سازمان و هماهنگی در یک مقیاس وسیع جهانی، برای جلوگیری و کاهش پیامدهای بلایای طبیعی در زمان صلح و یا کاهش استفاده از سلاح جنگی در زمان جنگ سازمان پدافند غیرعامل تعریف شد". اساس نامه در اول ماه مارس ۱۹۷۲ میلادی در اولین مجمع عمومی کشورهای عضو به صورت لازم‌الاجرا در آمد. پس از آن اساس نامه سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل در سال ۱۹۷۵ میلادی در دبیرخانه سازمان ملل متحد در نیویورک با توجه به ماده ۱۰۲ منشور سازمان ملل و مجموعه معاهدات منتشر شده سازمان ملل به ثبت رسید. در نهایت، موافقت نامه‌ای در ۱۰ مارس ۱۹۷۸ میلادی بین دولت فدرال سوئیس و مقام حقوقی سازمان سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل در سوئیس امضا شد. در اساس نامه ۱۹۶۶ برای سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل وظایف معینی در نظر گرفته شده است. در حقیقت این سازمان در یک مقیاس بین‌المللی، با بکار گرفتن این اقدامات، مسؤلیت ارتقاء حمایت و ایمنی اشخاص و دارائی آنها، در هر نوع حادثه‌ای را اعم از طبیعی و انسان ساخت عهده دار شده است. قابل ذکر است که مجمع عمومی سازمان ملل در مصوبه پذیرفته شده ۲۰۳۴ در سال ۱۹۶۵ درخواست نموده که دولتها با یک برنامه ریزی مناسب و عملیاتی، متناسب با شرایط خاص خودشان دیدگاهی را برای تعریف محدوده و خصوصیات کمک‌های لازم و متمرکز کردن مدیریت عملیات امداد، برقرار نمایند. علاوه بر این کارشناسان سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل با تهیه پروتکل اضافی به معاهده ژنو که منجر به تهیه پیش‌نویس نهایی این پروتکل در سال ۱۹۷۷ شد مشارکت داشتند. نقش سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل و کشورهای عضو آن در تعریف دفاع غیر نظامی در قانون بشر دوستانه جدید و مختصر کردن وظایف تعیین شده، بسیار بارز بود. علاوه بر این ماده ویژه (پروتکل یک، فصل ششم، ماده ۶۴) کشور متخاصم را ملزم به اعطای حمایت مالی به سازمان ملی پدافند غیرعامل آن کشور و همچنین سازمان‌های بین‌المللی مربوط می‌نماید. سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل که در شرایط صلح مهم‌ترین کارهایش تعامل بین‌المللی و تحکیم همکاری‌های بین منطقه‌ای در این زمینه است. در واقع سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل طراحی کننده "چارچوب کنوانسیون حقوق پدافند غیرعامل" بوده است که این موضوع در کنفرانس بین‌المللی ژنو که در ۲۲ ماه می سال ۲۰۰۰ میلادی برگزار شد به تصویب رسیده است. بطور خلاصه با توجه به پیشرفت‌های بدست آمده در طول این دوران از زمان جدا شدن مناطق ژنو از نهاد سنت پل و بعد از آن، تشکیل سازمان بین‌المللی پدافند غیرعامل تاکنون، می‌توان اظهار داشت که ایده حفاظت از غیر نظامیان در زمان جنگ به تدریج گسترش یافته و تبدیل به حفاظت و ایمنی جمعیت کل بشر شده است تا با افزایش هماهنگی و برنامه ریزی بیشتر در سطح بین‌المللی و با توسعه امکانات و فناوریها بتواند باعث جلوگیری از عوارض مختلف از قبیل نزاع افراد، مهاجرت جمعیتها چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ و چه در زمان رخ داد بلایای طبیعی باشد.

اقدامات پدافند غیرعامل در سطح بین الملل

تمامی سازمان‌های دولتی و غیردولتی در کشورها به شدت نگران افزایش بلایا و سوانح و اثرات زیانبار آنها، چه به واسطه عامل انسانی و چه به خاطر عوامل طبیعی، می‌باشند. این سازمان‌ها در نخستین گام فعالیت‌های پدافند غیرعامل، اهمیت برآورد و اندازه‌گیری خطر سوانح و انواع تهدیدات و دیگر موقعیت‌های اضطراری را بررسی نموده و در این بررسی‌ها ملاحظه کردند که پدافند غیرعامل، حفظ امنیت و سلامت مردم و حفاظت از اموال و دارایی‌ها و همچنین ایجاد ساختارهای مدیریت اضطراری در مواجهه با سوانح نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند و دستیابی به این هدف هماهنگی تمامی فعالیت‌های بین‌نهادی را در سازمان‌های دولتی و غیردولتی به منظور پاسخگویی به موقعیت‌های اضطراری نیازمند می‌باشد. و این یک ساختار مناسب برای هدایت بسیاری از فعالیت‌ها به سمت حفاظت از جان، مال و محیط زیست در پیش، حین و بعد از رخداد سانحه می‌باشد. این فعالیت‌های بین سازمانی نیز در داخل کشورها بایستی به نحوی صورت پذیرد که نقش سازمان‌ها در پدافند غیرعامل مشخص گردد و هر سازمان بنا به وظایف خود نقش اصلی را در حیطه وظایفش عهده دار گردد. به طور نمونه در پدافند غیرعامل در هنگام جنگ نقش سازمان بهزیستی کشور نقش حمایت از کودکان بی سرپرست بازمانده و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی جامعه می‌باشد و باید این وظیفه با هماهنگی کامل سایر سازمان‌ها صورت گیرد و یا پدافند غیرعامل این سازمان در هنگام صلح به آموزش و ترویج راهکارهای پیشگیری از بیماری‌های همگانی و غیره به عنوان تهدیدات زیست محیطی

تبدیل می گردد که در آن نیز هماهنگی های سازمانی بسیار کارایی دارد. در این بررسی ها ملاحظه شد که خطر سوانح و نتایج متعاقب از آن در مرزهای کشورها به دلیل عدم هماهنگی های بین المللی غیرقابل کنترل و مدیریت می باشد و این نتیجه حاصل شد که مفهوم پدافند غیرعامل در سطوح بین المللی می تواند راهگشای پیشینی و پیشگیری، آمادگی و حمایت از قربانیان سوانح طبیعی و انسان ساخت باشد. خارج از سطوح بین المللی که شامل فعالیت های امدادی و کمک رسانی می باشد و در این رابطه فعالیت های بسیاری از سوی مجامع بین المللی از قبیل فدراسیون بین المللی جمعیت های صلیب سرخ و هلال احمر IFRC و کمیته بین المللی صلیب سرخ ICRC و دفتر هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل متحد UNOCHA و سایر سازمان های دولتی و غیردولتی بشردوستانه صورت گرفته است، لازم است تا در کشورها اقدامات اساسی توسط دولت و سازمان های دولتی و غیر دولتی در سطوح سازمانی، بین سازمانی، منطقه ای و ملی صورت گیرد تا کشور را در برابر انواع تهدیدات آماده نماید. در منابع و برنامه های سازمان بین المللی پدافند غیرعامل ICDO عناصر اصلی پدافند غیرعامل به شرح ذیل تعریف گشته است که این عناصر راهبردهای کلی سازمان های پدافند غیرعامل می باشند که در جمهوری اسلامی ایران نیز این عناصر وجود دارد.

۱- دفاع غیر نظامی تضمین کننده همکاری، کمک و حفاظت می باشد:

حفاظت به معنای تمامی فعالیت های حفاظتی از قبیل اقدامات اطلاعاتی، آموزشی، پیش بینی و آماده سازی جامعه در راستای حفاظت از مردم و دارایی های کشور در مقابل تمامی حوادث و سوانح طبیعی می باشد. این فعالیت ها شامل تمامی معیارهایی می شود که پیامدهای سوانح را کاهش می دهد یعنی فعالیت های امداد و نجات، ایجاد پناهگاه های عمومی جهت حفاظت از قشر آسیب پذیر و توان بخشی و بازتوانی بعد از سوانح را نیز شامل خواهد شد.

۲- پدافند غیرعامل یک سرویس دولتی می باشد:

اطمینان حاصل نمودن از حمایت و محافظت از جمعیت کشور، حق قانونی دولت می باشد که در حقیقت متعلق به دولت است. این قدرت باید به صورت منصفانه در سرتاسر کشور اعمال شود. بنابراین، پدافند غیرعامل یک سرویس دولتی ملی می باشد که عملکردهای آن براساس قانونی است که از دستگاه های قانونی و قوانین رسمی صادر می گردد. به طور کلی، ایمنی افراد در مقابل انواع سوانح طبیعی و غیرطبیعی در حیطه فعالیت های مرکزی سرویس دولتی قرار می گیرد یعنی فعالیت هایی که دولت به طور طبیعی مقید است آنها را به انجام برساند. در نتیجه یک چنین سرویس دولتی دارای قوانین مدیریتی می باشد که توسط سازمان های متولی اعمال می شوند. در واقع دولت ایجاد کننده ی قوانین پدافند غیرعامل در سطوح عالی کشوری می باشد و اجرای آن در طبقات مختلف دولتی توسط وزارت خانه ها، سازمان ها و در بخش خصوصی توسط شرکت ها و موسسات دارای مجوز فعالیت پدافند غیرعامل صورت می گیرد. به طور کلی پدافند غیرعامل یک سرویس دولتی می باشد که خدمات آن همیشه منطبق با نیازهای جامعه و تهدیدات موجود می باشد. هدف اصلی پدافند غیرعامل، تلاش در راستای حفظ دولت به تنهایی نمی باشد بلکه تلاش در جهت حمایت از منافع کشور و دارایی ملی است.

۳- دفاع غیر نظامی، ابزاری برای هماهنگ سازی و مشارکت چند جانبه می باشد:

سرویس های ملی غیر نظامی، دستگاه هایی می باشند که عملیات گوناگونی را برای حفاظت از افراد، دارایی ها و محیط، قبل، حین و بعد از وقوع سوانح، هدایت می نمایند. در هنگام دوره آماده سازی در مقابل سوانح و در هنگام دوره اجرای شاخص های پیشگیرانه مثل مقاوم سازی و ترمیم ساختمان ها، پدافند غیرعامل باید این نقش مدیریت عالی را عهده دار گردد. بدین طریق و البته در شرایط اضطراری، ارگان های ملی پدافند غیرعامل از قبیل سازمان بهزیستی کشور، سازمان پدافند غیرعامل کشور، جمعیت هلال احمر، فعالیت های واحدهای متعدد نظامی و غیر نظامی دخیل در عملیات های امداد و نجات را مدیریت و هماهنگ می نماید.

در نظر گرفتن پدافند غیرعامل به عنوان یک ابزار هماهنگی و مشارکت چند جانبه، ناگزیر به بهبودی روند مدیریت افراد و دارایی ها منجر می شود و در نتیجه کارایی سرویس های پدافند غیرعامل، تقویت می شود. در سطح ملی، این فرایند مستلزم تثبیت نمودن یک سازمان چند وزارتی وابسته به ریاست جمهوری می باشد تا شرایط بررسی کلی مسائل مرتبط با پدافند غیرعامل فراهم گردد. با در نظر گرفتن عناصر فوق و بستر سازی مناسب پدافند غیرعامل در کشور بایستی اقدامات مهندسی و اصولی را برای اجرایی شدن پدافند غیرعامل در کشور به کار گرفت. این اقدامات اساسی در تامین پدافند غیرعامل در هر کشور شامل موارد ذیل می باشد که در تهیه طرح ها متناسب با برنامه، وضعیت، موقعیت و شرایط زمانی و مکانی و با بررسی و در نظر گرفتن تهدید مبنای باید مورد کاربرد و بهره برداری لازم قرار گیرد.

- مشخصه جنگهای نسل چهارم:

۱- تاکید بر جنگ نرم (شامل جنگ های اطلاعاتی، جنگ روانی و تبلیغاتی، جنگ سایبری)

۲- بکارگیری موضعی و مقطعی جنگ سخت برای تقویت و پشتیبانی جنگ نرم.

۳- تاکید بر اجنگ الکترونیک پیشرفته

۴- تکیه بر سلاح و تجهیزات هوشمند و پیشرفته و دقیق

- ۵- توسعه توانمندی‌ها و کسب برتری کامل در هوا
 - ۶- گسترش عرصه جنگ به فضا
 - ۷- پرهیز از درگیری قطعی در جنگ سخت، قبل از اطمینان از پیروزی در جنگ نرم
 - ۸- شروع همزمان به نبرد در خط عمیق نزدیک و عمیق دور (گسترش عرصه نبرد به تمام سطوح جغرافیای کشور هدف)
 - ۹- تاکید بر اقدام زیر ساخت‌های ملی و مراکز حیاتی، حساس و مهم در کشور در اولویت نخست اهداف تهاجم
 - ۱۰- در تلاش موکد و مستمر بر قطع ارتباط رهبری و مدیریت دفاعی و عمومی کشور با مردم و نیز با نیروهای دفاعی
 - ۱۱- کوتاه شدن مدت زمان جنگ (طراحی جنگ برق آسا)
 - ۱۲- خطر پذیری پایین.
- سازمان پدافند غیر عامل کشور با هدف کاهش آسیب پذیری‌های زیرساخت‌های حیاتی کشور از سال ۸۲ فعالیت خود را آغاز کرده است.

نتیجه گیری

از آنجا که پدافند غیرعامل یک سری اقدامات گسترده می باشد و در تمامی عرصه ها کاربرد داشته و لازم است تا اجرایی گردد، بایستی از تجارب بین المللی این صنعت در کشور استفاده گردد. این مساله می تواند به صورت تشکیل شورای دفاع غیرنظامی در راستای اهداف کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور برای حفاظت و حمایت از غیرنظامیان و یا بررسی مناطق امن و یا ایجاد مناطق ژنو در داخل کشور باشد. همچنین عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان بین المللی پدافند غیرعامل و بررسی کنوانسیون های مربوطه و بهره مندی از حمایت های بین المللی در راستای پیشگیری از حملات اتمی و کاهش معلولیت های ناشی از آن از جمله اقدامات موثر در راستای پدافند غیرعامل کشور می باشد. لازم به ذکر است همکاری با سازمان های بین المللی در این راستا می تواند جمهوری اسلامی ایران را به عنوان کشور صلح طلب در راستای حفاظت از غیرنظامیان معرفی نماید. همچنین با توجه به ماموریت های سازمان بهزیستی کشور و گستردگی جامعه تحت پوشش این سازمان به نظر می رسد لحاظ نمودن سازمان بهزیستی در چرخه ی پدافند غیرعامل کشور مفید واقع گردد. با توجه به وجود زمینه تهدیدات بالقوه و خطراتی که امنیت ملی، استقلال و تمامیت ارضی کشور را نشانه گرفته ضرورت عقلی دفاع کاملا مشهود می باشد. آمار و سوابق جنگهای گذشته نشان می دهد پدافند عامل در حال حاضر به تنهایی قادر به مقابله با سلاح های مدرن و مخرب آفندی جهت جلوگیری از اثرات ویرانگر آنها بر مراکز حیاتی و حساس و نیروی انسانی نیستند و لذا به کار گیری اصول و معیارهای پدافند غیرعامل می تواند به تکمیل زنجیره دفاعی کمکی موثر و قابل توجه نماید که این امر به طور شایسته ای از جانب مقام معظم رهبری نیز مورد تاکید قرار گرفته است. به جاست این موضوع به ویژه از سوی وزارتخانه ها و سازمان های عمرانی مورد اهتمام جدی تری قرار گیرد.

مراجع

- نباتی، عزت اله - " پدافند غیرعامل " - ارتش جمهوری اسلامی ایران-۱۳۸۸
- موحدی نیا، جعفر- " اصول و مبانی پدافند غیرعامل " - دانشگاه صنعتی مالک اشتر-۱۳۸۸
- مجیدی، داود، موسوی- مریم- " مبانی استتار، اختفاء و فریب " - دانشگاه صنعتی مالک اشتر-۱۳۸۸
- جزوه آموزشی " پدافند غیرعامل " - دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)
- پدافند غیر عامل در معماری راهکاری جهت کاهش خطرپذیری در برابر سوانح " - مهندس سارا مسگری هوشیار - سومین کنفرانس بین المللی مدیریت جامع بحران در حوادث غیر مترقبه طبیعی-۱۳۸۵
- راهبردهای پدافند غیرعامل " - مهدی رمضانی - دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)
- حسین عصاریان، محمد حسین افشردی، جهانبخش حسینی، (۱۳۹۰)، " راهبرد پدافند غیرعامل در برابر حملات هوایی "، مجموعه مقالات سومین همایش ملی پدافند غیرعامل، دانشگاه ایلام، ۷ و ۸ اردیبهشت، ۱۲۴۰-۱۲۶۰
- فرهاد کیانی، محمد رضا باباپور، (۱۳۹۰)، " مجموعه اقدامات پدافند غیرعامل در مواقع تهدید حملات موشکی "، مجموعه مقالات سومین همایش ملی پدافند غیرعامل، دانشگاه ایلام، ۷ و ۸ اردیبهشت، ۱۵۷۹-۱۵۶۶
- Taylor, M., Wachsberger, C. and Waschl, J. (June ۱۹۹۴). A Short Comparative Study of the DS۳۰B and the DS۲۵M Gun Systems. DSTO-TR-۰۰۳۱.
- Macfadzean, R. H. M. (۱۹۹۲). Surface-based air defense system analysis. ISBN ۰-۸۹۰۰۶-۴۵۱-۲.

- Jane.s Ammunition Handbook . Medium Calibre Air Defence Guns (۸ Aug ۰۲). ۳۵x ۲۲۸ mm Oerlikon ammunition.
- Jefferson Davis,(۲۰۰۷)." Ballistic Missile Defense Organization",Arlington,